

Att reformera välfärdsstaten för att rädda kapitalismen Medborgarlön och nya reformistiska illusioner¹

Wildcat

Ända sedan utbrottet för den globala krisen under tidigt 1990-tal har de politiska diskussionerna angående omstruktureringen av välfärdsstaten intensifierats, i vilka ett brett spektrum av vänsterister deltagit. Den kapitalistiska staten, borgerliga partier och vänstergrupperingar är överens om att sociala förmåner inte längre ska vara beroende av livslångt lönearbete utan mer stå i samklang med nya och mer flexibla anställningsformer. Medan den kapitalistiska staten vill motivera fler att utföra tillfälligt och dåligt betalt arbete, hävdar vissa vänstergrupper att de för en kampanj mot kapitalismen genom att kräva en ”medborgarlön” (*”Existenzgeld”* i Tyskland, *”salaire garanti”* i Frankrike). Den traditionella välfärdsstaten står de facto inte i överensstämmelse med de omstrukturerade klassförhållandena. Men förstår verkligen de som är vänligt inställda till medborgarlön vad som pågår? Vi kommer till att börja med att kika på *den hittills förda debatten* (1) och sedan ta en titt på de *verkliga förändringarna i klassförhållandena* (2) vilka utgör den materiella grunden för konsensusen kring *omstruktureringen av välfärdsstaten* (3). Efter detta följer en kritik av *illusionerna om välfärdsstaten* (4) vilka ligger till grund för vänsterns tolkning av skeendena, samt en kritik av *den politiska uppfattning* (5) som kommer till uttryck i vänsterns nya kampanjer.

1. Tillståndet i debatten

I (Väst-)Tyskland har debatten om en annan välfärdsstat och nya klassförhållanden (”den nya fattigdomen”, ”slutet på arbetet - samhället”) pågått sedan tidigt 1980-tal. Den första djupa efterkrigs-krisen 1974–75 hade drivit upp antalet arbetslösa till en miljon. Vid första anblicken verkade detta dock vara ett cykliskt fenomen. I krisen 1980–82 steg den officiella arbetslösheten från en till två miljoner. Uppenbarligen var den fulla sysselsättningens kapitalism till ända och pratet om ”strukturell arbetslöshet” tog fart. Radikala vänsterister såg den så kallade ”postindustriella massfattigdomen” som en utgångspunkt för nya revolutionära koncept. Antalet människor som fortfarande exploaterades av kapitalet verkade minska drastiskt och arbets-samhället såg ut att ”ha slut på arbete” väldigt snart. Tyvärr visade sig detta inte stämma. Vid samma tid sa vissa ”farväl till proletariet” (Andre Gorz, 1980) och försökte stöpa om de arbetslösa som hitintills hade utgjort en arbetsrättslig kategori, till en ny politisk aktör. Vid konferenserna för en västtysk arbetslöshetsrörelse i början av 1980-talet, tog vänsterister upp kravet på medborgarlön för att bryta med ”arbete åt alla”-parollen och uttrycka en kritik mot kapitalistiskt lönearbete. Emellertid innebar detta ”farväl till proletariet” att de tappade bort det revolutionära subjektet. Detta gav dem få valmöjligheter förutom att vädja till staten å de arbetslösas vägnar. Arbetslöshetsrörelsen som många hade hoppats på förverkligades inte.

Från mitten av 1980-talet uppstod en sysselsättningsboom. De flesta arbetslöshetsgrupper räddades från utplåning endast genom professionalisering och institutionalisering med pengar från staten och sysselsättningskapande anställningar. Den radikala vänstern och de autonoma tappade intresset i frågorna om arbetslöshet och utsugning medan staten hoppades att lösa krisen med en ny ekonomisk boom. Men krisen 1992–93 accelererade förändringarna i utsuningsförhållandena samt sammansättningen av arbetslöshet och tillfälliga former av utsugning. Det blev allt mer uppenbart att kapitalismen är ett klassamhälle i vilket proletärer och kapitalägare konfronterar varandra. 1993 satte Karl-Heinz Roths teser om en ny världsomfattande proletarisering, som förenar arbetarklassens förhållanden runt om i världen, igång en debatt om de nya revolutionära möjligheter denna situation erbjöd.² Men en majoritet av vänstern underkastade sig kapitalismens segervissa leende, genom att i sina teoretiska och praktiska försök utveckla sina egna versioner av ”slutet på historien” samt sade farväl till revolutionen i teorier om ”postfordism” och ”globalisering”.

Uppmuntrade av rörelserna i Frankrike och skrämde av nyfascistiska mobiliseringar kring den ”sociala frågan”, återupptäckte den radikala vänstern samhällets klasskaraktär för omkring ett eller två år sedan. [Detta skrevs 1999. Övers. anm.] Att den västeuropeiska socialdemokratin har kommit tillbaka till makten är en indikation på att även kapitalet söker efter nya former av förmedling, vänder sig bort från ”nyliberalism” och överväger nya former av reglering (från Tobinskatt till nya modeller av välfärdsstaten). I deras kölvatten följer några av dem som ursprungligen ville kritisera kapitalismen men som,

¹ Ursprungligen publicerad som ”Die Perspektiven des Klassenkampfes liegen jenseits einer Reform des Sozialstaats” i *Wildcat-Zirkular* nr 48–49 – mars 1999. Denna översättning huvudsakligen från den engelska översättningen ”Reforming the welfare state for saving capitalism: The ’guaranteed income’ and new reformist illusions” i *Stop the clock! Critiques of the new social workhouse*, utgiven som ett samarbete mellan Wildcat, Mouvement Communiste, Aufheben och Precari-Nati år 2000.

² Karl Heinz Roth (Hrsg.), *Die Wiederkehr der Proletarität. Dokumentation einer Debatte*, Neuer ISP-Verlag, Köln 1994.

utifrån desperation eller falsk realism, har börjat delta i sökandet efter nya regleringsmekanismer. Men ingenting är viktigare idag än att kritisera det här samhället såpass radikalt att det står i relation till den verkligt existerande proletära ilskan. Då kommer det visa sig att denna värld redan besitter en dröm om ett mänskligt liv bortom stat och kapital.

2. De nya klassförhållandena som politisk förändring

Debatter om "arbetslöshet" och "sysselsättning" utgår ofta från uppfattningen att dessa kategorier är två grupperingar i samhället: en grupp som har en regelbunden inkomst samt en grupp som är "exkluderad" från arbetsmarknaden och måste försörjas av staten. Denna bild har lite att göra med verkliga människor och deras livshistorier. Många människor jobbar inte, men är inte "arbetslösa" (elever, pensionärer etc.), andra är "arbetslösa" och jobbar (svart), andra är inte "anställda" men jobbar ändå (med hushållsarbete, barnpassning etc.), ytterligare andra är tillgängliga för att exploateras av kapitalet men uppehåller sig utomlands och räknas därför inte som "arbetslösa". Statistiken visar inte hur kapitalet exploaterar levande arbetskraft. Ta detta i beaktande när du läser den följande skissen av klassförhållandena (i Tyskland). Vi kan bara få en förståelse för de viktiga förändringarna genom eget engagemang.

Efter andra världskriget sjönk arbetslösheten ned till under en procent redan 1961. Med ett årsgenomsnitt på en miljon arbetslösa markerar år 1975 slutet på den korta drömmen om full sysselsättning. Dagens arbetslöshet varar inte för evigt för enskilda proletärer, utan innebär att man byter jobb med avbrott däremellan. Statistiskt sett var 4,6 miljoner arbetare någon gång arbetslösa under 1975, men den genomsnittliga arbetslösheten varade endast i 12 veckor.

För första gången i kapitalismens historia tvingades staten förse arbetslösa arbetare med en inkomst som täckte deras reproduktion, för att bevara den industriella freden. Arbetslösheten fungerade inte längre som en lönedepressande industriell reservarmé. Proletariatet upptäckte snabbt de trevliga sidorna med arbetslösheten. Många använde arbetslöshetsersättningen eller omskolningsprojekt för att komma ut från fabriken som alla hatade. Den revolutionära vänstern pratade om den "lyckligt arbetslösa". Efter de öppna kampernas nederlag blev arbetslösheten en reservoar speciellt för många av de konfliktinriktade arbetarna. Reallönerna fortsatte att stiga och de första experimenten med omorganisering av produktionen gick omkull. Försöket med att använda immigranter från Sydeuropa som en mobil arbetskraftsreserv var även det ett misslyckande. Antalet invandrade *invånare* ökade signifikant efter det officiella anställningsstoppet för nya invandrade arbetare 1973.

Under nästa kris, 1980–82, steg arbetslösheten till över två miljoner, och snabbade på omsättningen på arbetsmarknaden. Hälften av dem som hittade nya jobb efter att ha varit arbetslösa blev av med dem igen efter ett tag. Detta tydde på en ökning av tillfälliga och osäkra former av exploatering. 1985 års Sysselsättningsfrämjande förordning [Beschäftigungsförderungs-gesetz] öppnade upp för en utökad användning av tidsbegränsade kontrakt och arbetsförmedlingar för tillfälliga jobb. Förkortningen av arbetstiden genom fackliga avtal blev en trojansk häst för flexibilisering och intensifiering av arbetet. Principerna för bidragspolitiken underkastades många förändringar. Till exempel när nedskärningar i bidragen i mitten av 1980-talet ledde till skärpta krav för berättigande till arbetslöshetsunderstöd, så höjde staten utbetalningarna igen för dem som var arbetslösa sedan tidigare.

Mellan 1985 och 1992 skapades tre miljoner nya jobb. På grund av invandringen från Östeuropa, som steg drastiskt efter 1987, kunde tillverkningsindustrin och lågavlönade jobb fyllas med immigranter. Ändå var det nya arbetsplatskonflikter kort efter den tyska "återföreningen". Arbetskraftsköpare i metallindustrin försökte bemöta lönekrav med enstaka bonusutbetalningar; en arbetarmobilisering på sjukhus runt omkring i Västtyskland ledde till förbättrade arbetsförhållanden och betydande löneökningar. I "återföreningens" euforiska politiska klimat, lyckades regeringen inte upprätthålla åtstramningen och nedskärningar i välfärden, utan tog sin tillflykt till gigantiska statsskulder som fungerade som ytterligare bränsle för den ekonomiska tillväxten. Den världsomspännande krisen som uppstod 1990 försenades två år i Tyskland på grund av denna "specialboom". Krisen kom 1992–93 och var djupare än alla de föregående. En drastiskt minskad sysselsättning hade redan 1992 skurit ned antalet jobb i Östtyskland från tio till sex miljoner – vilket ökade den totala arbetslösheten i Tyskland till tre miljoner. Under krisen steg den till fyra miljoner och det cykliska uppsvinget sedan dess utgör ett markant brott med tidigare trender:

Jobb: Trots återhämtningen steg arbetslösheten kontinuerligt till 1997 medan antalet "reguljära" jobb³ sjönk på motsvarande

³ "Reguljära" jobb i Tyskland innebär sådana jobb där arbetarna har en underordnad anställningsstatus och för vilka arbetare såväl som de som anställer betalar fyra grundläggande socialförsäkringar som gäller arbetslöshet, sjukdom, pension och funktionshinder.

sätt. Statistiskt sett så var det endast ”irreguljära” jobb som skapades: egenanställningar, svartjobb och oförsäkrade anställningar⁴ etc.

Löner: För första gången har reallönerna sjunkit utan att stiga igen. De har också sjunkit i förhållande till produktiviteten, det vill säga lönekostnaden per producerad enhet.

Bidrag: På grund av drastiska nedskärningar i bidragen har allt fler arbetslösa förlorat sitt berättigande till arbetslöshetsunderstöd och har därför blivit tvungna att söka socialbidrag. Gränsdragningen mellan försäkringar och behovsprövade bidrag börjar att brytas ned.

Fackföreningar: Kapitalet har gjort ett genombrott i de stora företagen: fackföreningar och driftsråd⁵ har förpliktigt sig att delta i besparingsprogram, lönekomponenter har gjorts beroende av produktivitets utveckling och sjukfrånvarofrekvensen. Driftsråd har undertecknat företagsavtal under giltiga kollektivavtal som de undertecknat i egenskap av fackföreningar.

Östtyskland: Den östtyska produktionen har omstrukturerats fullständigt, och tjänar som ett testområde för nya exploateringsstrategier. Istället för att höja lönerna till den västtyska nivån, som hade utlovats 1990, så frös kollektivavtal lönerna på en permanent lägre nivå. Under samma tid har löner och förhållanden varit under existerande kollektivavtal i en utsträckning som inte skådats i Västtyskland.

Krisen 1992–93 blev en vändpunkt i diskussionen om krisen och reformering av välfärdstaten. Mer än 20 år av arbetslöshet fungerade slutligen som ett tryck för att radikalt intensifiera utsugningen. Vid samma tid hade arbetarklassen själv lämnat idealet om livslång heltidsanställning bakom sig. Arbetare söker efter individuella utvägar. Egenanställningar och svartjobb är ett resultat inte bara av arbetslöshet utan också av många proletärers illusoriska hopp om att komma bort från arbetets umbäranden. När Kohls regering åter vann valet 1994 var det inte möjligt att utifrån denna mix av rädsla och hopp vända det till en legitimering av en radikal omstrukturering av välfärdsstaten. Det var alldeles för uppenbart att regeringen tjänade arbetskraftsköparnas intressen, så ”reformerna” förhindrades. I kontrast till detta, så är omstruktureringsplanerna hos den rödgröna regeringen, som omedelbart utropades i de ”arbetslösa” namn och för ”ekonomiskt välstånd”, mycket mer dramatiska.

3. Omstrukturering av välfärdsstaten: stöd för de nya klassförhållandena

Alla politiska partier i Tyskland har idag någon form av garanterad minimiinkomst på sitt program (vilket sträcker sig från en ”negativ inkomstskatt” till en ”medborgerlig rättighet till inkomst”). Detta är en reaktion på det faktum att allt fler i nya typer av anställningar inte längre täcks in av välfärdsstatens traditionella skyddsnät. Å andra sidan så är de alla överens om att det enda sättet att öka sysselsättningen är skapandet av fler av dessa nya jobb, eftersom det betyder lägre lönekostnader och mer arbetarflexibilitet. Debatten handlar inte om välfärdsstatens absoluta kostnader, utan om effektivitet i säkrandet av exploateringen. Med kapitalets logik så kan högre kostnader på vissa områden (som tidiga pensionsövergångar eller en medborgarlön) vara okej om de leder till en tillväxt av den totala massan av arbetskraft och mervärde. Även långsiktiga utbetalningar till ett fåtal bråkmakare kan resultera i högre produktivitet i samhället som helhet.

Förbundskanslerns rådgivare Hornbach är tydlig med vad omstruktureringsplanerna handlar om: hittills har politikerna försökt att anpassa anställningsförhållandena till välfärdssystemet. Nu måste välfärdssystemet anpassa sig till arbetsmarknadens nya realiteter: *”Alla försök att produktivt utnyttja flexibilisering i den nedre delen av arbetsmarknaden kommer att vara förgäves om vi inte kan koppla ifrån det sociala försäkringssystemet från antagandet att normalfallet innebär heltidsanställning och den ’normala familjen’ med en arbetande far, en hemmafru och barn. ... Och vi kommer endast att ha möjlighet att använda ’irreguljära’ anställningar för att bygga broar på arbetsmarknaden om vi inte straffar socialbidragstagare för att de arbetar. Istället för att ta ifrån dem vartenda Pfennig de tjänar borde vi göra ytterligare förtjänster till morötter.”*

⁴ Deltidsjobb med en arbetsvecka på mindre än 15 timmar och med en lön under 630 DM i månaden har varit fria från försäkringar. Sedan förra hösten pågår en intensiv debatt om en reform gällande dessa jobb. [Detta skrevs 1999. Övers. anm.]

⁵ *Betriebsrat*: representativt organ som väljs av ett företags anställda; har ett visst medbestämmande i företagsfrågor och är juridiskt bundna att upprätthålla arbetsfreden.

En annan, ofta underskattad, anledning till omstruktureringen av välfärdsstaten är utvecklingen av betalt icke-arbete hos de äldre. Budgeten för pensionsförsäkring är dubbelt så hög som arbetslöshetsförsäkringen och socialförsäkringsbudgeten tillsammans. Med ökande förväntad levnadstid och minskande insatser till socialförsäkringar, innebär det antingen lägre pensioner eller högre insatser. Detta är anledningen till varför allt fler experter förespråkar en skattefinansierad minimipension. I ett ramverk med en medborgarlön kommer detta att vara mycket lättare att införa.

Men varför skulle den rödgröna regeringen vara mer framgångsrik än sin föregångare i att förverkliga en sådan långtgående omstrukturering av välfärdsstaten? Medan Kristdemokraterna alltid misstänktes för att vara ”nyliberaler” kan den nya regeringen använda kritiken mot ”nyliberalismen” för att presentera sin politik som en ”tredje väg”, som ett sätt att undvika USA:s förhållanden. Eftersom moderniseringen av ekonomin är oundviklig, borde proletärer skyddas av en minimigaranti. Social fred, garanterad genom socialt skydd och fackföreningsförmedling, är en produktiv fördel hos den tyska exportorienterade ekonomin, och kapitalisterna vill inte avskaffa denna. Emellertid måste arbetsdelningen mellan det statliga skyddsnetet och privata förebyggande åtgärder omorganiseras.

Denna politik utlovar skapandet av en bas för ett nytt ”samhällskontrakt” genom att rädda oss från nyliberalismens fasor. ”Alliansen för arbete” är ett sätt att uppnå denna konsensus (det finns även andra sätt, exempelvis så har tidigare kritik mot arbetet vänts till att bli nya pro-arbetsideologier i form av ”subsistensekonomi” och ”självförvaltade verksamheter”). Fackföreningar är delaktiga i denna allians. Medan de sade nej till statsunderstöd för låglönejobb under den förra regeringen samarbetar de nu i sådana experiment. I detta sammanhang har ordföranden för metallarbetarfacket IG-Metall deklarerat att unga människor borde tvingas att arbeta: *”I det långa loppet kan det inte finnas något fritt val mellan att neka till en lärlingsplats och få bidrag så länge som det finns tillräckligt många tillgängliga platser. Vi [!] kommer att tvingas dra in stödet till unga som nekar detta erbjudande.”* Om ”samhällskontraktet” är ett kontrakt, så måste alltså båda sidor ge någonting – i slutändan är det ju ändå för jobben.

Idag kan ingen göra exakta förutsägelser vilka förändringar av socialförsäkringslagarna som kommer att leda till ett visst beteende hos kapitalisterna och proletärerna. Till och med världens ledande ekonomer erkänner att de inte längre förstår sig på den globala kapitalismens rådande kris. Hur ska då experter på välfärdsstaten veta vad som bör göras? Denna öppenhet i situationen skapar en möjlighet för radikala vänstergrupper att ställa sina egna ”realistiska” krav på välfärdsstaten.

4. Illusioner om välfärdsstaten och klassamhället

Antagandena om välfärdsstaten i debatten om medborgarlön utgår främst ifrån personliga erfarenheter av välfärdsförmåner. Välfärdsstaten bedöms inte utifrån sin relation till klassförhållanden och klasskampen – varken historiskt eller i dagliga politiska aktiviteter – utan från personliga möjligheter att arbeta så lite som möjligt. Efter nedgången för 1970-talets proletära kamper, ersattes tendensen till kollektiva *kamper mot arbetet* med individuellt beteende och *arbetsvägran* som livsstil. Genom sociala välfärdsförmåner kunde deltagarna i de ”nya sociala rörelserna” få tillräckligt med fritid för sina politiska aktiviteter. Men kopplingarna till kampen mot arbetet i produktionsprocessen bröts. ”Autonom” blev ett begrepp som uttryckte en separering från konflikterna på arbetsplatserna. Förutom trasset med de bidragsutbetalande instanserna, sågs välfärdsstaten som en ganska behaglig institution.

Detta motsvarar två välbekanta uppfattningar: sociala förmåner är inkomst utan arbete, samt att detta görs möjligt eftersom välfärdsstaten är ett ”framsteg” för arbetarrörelsen. Dessa uppfattningar återskapar exakt de illusioner som genom välfärdsstaten beslöjar de fundamentala klassförhållandena.

Historiskt sett var välfärdsstaten först och främst ett bålverk mot hotet om revolution. Sedan tidigt 1800-tal, när de ”farliga klasserna” hotade den sociala ordningen, har bourgeoisien talat om den ”sociala frågan”. Med denna term bortsåg man från klassantagonismen och förutsatte att den i princip kunde lösas med sociala reformer. Socialförsäkringssystem i statens regi skulle garantera att proletärerna permanent kunde fortsätta sälja sin arbetskraft till kapitalet – utan att revoltera och utan att svälta ihjäl.

Å andra sidan upprättade arbetarrörelsen sina egna försäkringskassor för solidaritet arbetare emellan. Man kritiserade införandet av statliga socialförsäkringsprojekt som en sorts *expropriering* av de självorganiserade kassorna. Medan Bismarck i Tyskland upprättade rent statliga socialförsäkringssystem som öppet hade udden riktad mot arbetarrörelsen, understödde staten i andra länder de självorganiserade fackföreningskassorna. Detta drag fyllde även funktionen att integrera arbetarrörelsen i den borgerliga staten, men medvetenheten om motsättningen mellan arbetarklassen och den statligt reglerade reproduktionen hölls ännu vid liv, eftersom arbetarrörelsen bevarade kontrollen över sina egna kassor.

Införandet av varje social förmån har alltid inneburit mer *kontroll* och övervakning av enskilda proletärer. De som ansöker

om bidrag måste vara registrerade medborgare i nationalstaten, redovisa sina tidigare anställningar och utbildning etc.

Välfärdsstatens ”framsteg” syftar till att undertrycka medvetenhet om vår egen styrka och kollektiva kamper. Vår självaktivitet ersätts av staten, vi atomiseras av borgerlighetens lagar och individuella löneutbetalningar. Kapitalismen baseras på att vi konstant separeras från den rikedom vi producerat genom vår egen sociala samverkan. Välfärdsstaten försäkras sig om att vi accepterar detta faktum och betar oss som individer.

Välfärdsstaten har fullbordat *nationsprojektet*. Till en början hade proletärerna verkligen inget fosterland – sedan gjorde kravet på sociala förmåner från ”deras” stat dem till nationalstatens medborgare. Tyska fackföreningar erkändes till fullo av staten först under första världskriget när de deltog i administrationen av den nationella ekonomin och tog ansvar för att disciplinera arbetarna. Där arbetarrörelsens självorganiserade kassor fortfarande existerade överlämnades de till staten under naziockupationen. Ingen som idag vädjar till välfärdsstaten kan undvika en affirmativ inställning till nationalstaten.

Påståendet att medborgarlön har en antikapitalistisk dimension för att den är frikopplad från lönearbete baseras på den andra illusionen om välfärdsstaten: att dess bidrag är inkomst utan arbete. För kapitalistiska klassförhållanden är det inte så viktigt att varje enskild individ påtvingas arbete under hela livet, utan att kapitalet kan mobilisera tillräckligt mycket arbetskraft i samhället som helhet för att motsvara dess behov av värdeförmering. Det samhälleliga tvånget till arbete har alltid varit beroende av välfärdsstaten som ett medel att splittra arbetarklassen och upprätthålla hierarkiska skillnader arbetare emellan. Medborgarlönen motsäger inte denna logik eftersom den inte gör slut på alienationen utan endast fungerar som en undre inkomstgräns: ”en faktisk minimilön därunder ingen behöver arbeta” (som Koordineringen av arbetslöshetsgrupperna uttryckte det i januari 1999). Alla som inte nöjer sig med den blotta överlevnadsgarantin har bara ett val: arbeta!

Välfärdsstatens utveckling har baserats på kontrasten mellan två skilda principer: försäkring och allmosor. Denna drog en klar skiljelinje mellan ”arbetare” och ”fattighjon”. De förstnämnda har ingetts illusionen att leva på sina personliga besparingar i tider av arbetslöshet eller ålderdom medan de senare har varit beroende av (statliga) bidrag. Försäkringsfetischen är knuten till lönefetischen, och liksom lönefetischen döljer den utsugningens existens. I lönen framträder tillägnelsen av andra personers arbete av kapitalet som ett rättvist byte mellan arbete och pengar.⁶

I ljuset av massarbetslöshet, hög omsättning på jobben och fortsatt utbrett hat mot livslångt arbete har denna tudelade statliga försäkrings- och bidragsmodell hamnat i kris. De som har tillräckligt gott om pengar tecknar privata försäkringar, medan det på samma gång blir allt fler som inte längre är berättigade till statliga försäkringskassor, utan måste söka socialbidrag. Det tyska socialförsäkringssystemet är konstruerat för tider av full sysselsättning med endast periodiska toppar av arbetslöshet. Socialhjälp skulle vara extremt stigmatiserande och var inte ämnat för att täcka in massarbetslöshet. Politikerna ser välfärdsstatens kris som ett problem baserat på svaga ”incitament till arbete” samt en ”bristande legitimitet”.

Vi måste sätta dem båda i sitt sammanhang: 1) För att stärka incitamentet till arbete måste de sociala förmånerna förändras så att även dåligt betalt arbete ger en märkbar ökning av inkomsten. Självklart kombineras denna morot med en piska: ”workfare”-program mot unga och andra som vägrar arbeta. 2) Att söka socialhjälp för en kortare tid ska bli mindre stigmatiserande för att uppmuntra folk att ta risken med egenanställningar eller andra osäkra anställningar. Därför måste minimiinkomsten utformas som en ”medborgerlig rättighet”. I utbyte mot denna kan det dras ned på existerande socialförsäkringar som pensioner eftersom folk ändå använder sig av privata försäkringar.

Vänsterns politiska krav på medborgarlön verkar realistiskt eftersom det går i linje med det andra argumentet (”medborgerlig rättighet”) – på samma gång som det helt ignorerar det första (”incitament till arbete”).

5. Från ”politisk lön” till medborgarlön

Vissa grupper ignorerar kritiken mot medborgarlön, och menar att det endast är ett mobiliserande krav. Enligt dem så kan det blotta faktum att en medborgarlön är utopisk i ett kapitalistiskt samhälle få ut folk på gatorna för en antikapitalistisk politik. Enligt dem ska medborgarlön faktiskt inte ses som ett krav utan som en strategi för direkt tillägnande – precis som konceptet ”politisk lön” som formulerades i Italien på 1970-talet. Eftersom den ”politiska lönen” uppstod i samband med massarbetarnas militanta kamper och breda rörelser för direkt tillägnande framstår den som det mest radikala konceptet. Dock var den verkliga frågan då som nu vad vi menar med politik: vilken roll ger vi den politiska organisationen?

I slutet av 1960-talet hade klasskampen i Italien brutit sig fri från fackföreningskontrollens kedjor. Kamper och lönekrav

⁶ Begreppet ”exkluderad” förstärker denna illusion. Medan de ”exkluderade” uppfattas som oförmögna att reproducera sig själva genom lönearbete, så ses ett jobb där någon sugts ut som en möjlighet att ”vara delaktig i samhällets välstånd”. I den begreppsmässiga uppdelningen exkluderad/inkluderad försvinner klassrelationerna.

hade lösgjort sig från den affärsmässiga cykeln. Det var den materiella grunden för *arbetarautonomin*. Massarbetarnas kamper var basen för den proletära makten mot fabriksamhället och strålade ut territoriellt: vägran att betala hyra eller elräkningar, bostadsockupationer, gratis shopping på stormarknaderna etc. Den ”politiska lönen” syftade till att ena och homogenisera alla dessa kamper. ”En medborgarlön utanför fabriken innebär övergången till att ta varorna, det innebär att tillägna sig dem.”

Medan *Potere Operaio*s teoretiker argumenterade för att denna strategi innebar spridningen av kampen ut från fabriken till att omfatta hela samhället, så var det i själva verket ett symptom på lönekampens begränsningar såväl som reträtten från fabriken. Med ett smart teoretiskt drag omtolkade Toni Negri avsaknaden av proletär makt i produktionen till att utgöra en ny typ av styrka. I sin *Crisis of the planner-state* (1971) – publicerad som ett supplement till *Potere Operaio* – tillkännagav han värdelagens upphörande och därmed slutet för all materiell grund till den kapitalistiska dominansen.⁸ Enligt Negri var kommunismen immanent så att ”varje mellanliggande steg måste kortslutas”. Han hävdade att de nya territoriella rörelserna (utanför arbetet) redan uttryckte detta: ”Tillägnelse är den bestämda kvalifikationen av klassbeteende gentemot ett tillstånd av upphörande av värdelagen”. Därför hävdade han att den revolutionära rörelsen behövde avskaffa den kvarvarande politiska maktstrukturen som saknade materiell bas, och menade att ”upproret stod på dagordningen”.

Senare kom Negri att kalla det nya subjektet i denna attack för den ”sociala arbetaren”, till skillnad från ”massarbetaren” i fabriksproduktionen⁹, vilket syftade på de nya ungdomsrörelserna som exploderade i Italien i 1977-revolten. Revoltens isolering från klasskampen, från massan av mervärdesproducenter, som Negri hade uttryckt och legitimerat i sin teori, var ursprunget till den ”organiserade autonomin”. Detta är innehållet i alla strömningar som kallat sig själva ”autonoma” sedan dess. Negris teorier om den ”sociala arbetaren” och det ”immateriella arbetets” produktivitet som något som redan agerar utanför kapitalet används idag av ”autonomister” i Frankrike och Italien i kampanjer för medborgarlön.

Således innebar parollen om en ”politisk lön” inte en generalisering av kampen till att omfatta alla utsugna, utan var ett program för separering från och ett steg bort från konflikten rörande utsugningen. Den ”politiska lönen” kunde endast presenteras som en generell strategi i avantgardistisk och leninistisk bemärkelse. I det ovan nämnda supplementet till *Potere Operaio*, tilldelar Ferruccio Gambino kravet en central, homogeniserande roll: ”Att prata om en politisk lön innebär att alla de offensiva, defensiva och även reaktionära krafterna dras undan det kapitalistiska systemet och transformeras till element av politisk klassorganisering. Den politiska lönen måste göra det möjligt att överskrida dessa former av motstånd.” Detta visar på en avantgardistisk förståelse: klassen må föra en mångfald av kamper, men den lär sig inte av sig själv. Homogenisering och politisk utveckling kan endast förverkligas genom en politisk organisation. Därför blir det så viktigt med ett centralt krav: den ”politiska lönen” är ett substitut för lärandeprocesser och homogenisering som inte äger rum av sig själva.

Slutsats: Självfrigörelse vs politik

Dagens förslag att organisera sig kring ett centralt krav innebär samma förståelse av relationen mellan proletär rörelse och politisk organisation. ”Men vi vet att nya rörelser knappast kommer att uppstå på (de osäkra och flexiblerade) arbetsplatserna. Den enda plats där de fortfarande verkligen kan konstitueras sig själva är i konkreta politiska kamper där solidaritet upplevs i ett gemensamt projekt (och inte på arbetsplatsen som förr i tiden)”¹⁰ Det utgår från övertygelsen om att autonoma kamper inte längre kan förekomma i ljuset av ”postfordismen” och den ”diffusa fabriken”. Istället för att ifrågasätta teorierna om postfordism och kritisera deras affirmativa inställning till kapitalistisk utveckling, används de som en teoretisk kliché för att rättfärdiga nödvändigheten av att mobilisera och förena atomiserade subjekt från ovan. Kraven utgår inte från verkliga kamper utan härleds från ett abstrakt beaktande om staten och behovet av inkomst. Därför kan de inte se sig själva som något annat än representanter och politiker.

Interventioner som utgår från antagandet att proletariatet kan frigöra sig självt har alltid bemötts med invändningen att proletariatet är så extremt fragmentiserat att endast ett centralt politiskt projekt utifrån kan övervinna denna fragmentisering.

⁷ *Wir wollen Alles*, nr 19.

⁸ Engelsk version i *Revolution retrieved* (Red Notes, 1988).

⁹ För en kritik av denna term, se Roberto Battaglia, ”Operaio massa e operaio sociale: Alcune considerazioni sulla ’nuova composizione di classe’”, *Primo Maggio*, 14, vintern 1980/81, även publicerad på tyska: ”Massenarbeiter und gesellschaftlicher Arbeiter – einige Bemerkungen über die ’neue Klassenzusammensetzung’” i *Wildcat-Zirkular* #36/37, april 1997. Se även ”Negrisk klassanalys – italiensk autonomistisk teori på sjuttioalet” i *riff-raff* #2.

¹⁰ ”Der schwerige Weg zu einem europäischen Kampf gegen das Kapital” [’Den svåra vägen mot en europeisk kamp mot kapitalet’] (inbjudan till en konferens), *Arranca*, nr 14.

1973 skrev gruppen Arbeitersache München om sitt politiska arbete med immigrantarbetare: *"Många kamrater har invändningar till detta angreppssätt eftersom invandrade arbetare ofta byter jobb och inte stannar kvar på ett och samma ställe. Vi menar att detta inte är en nackdel, utan en fördel. Om vi utgår från att arbetare kan utveckla kampmönster och -beteenden, då innebär detta även att spridandet av dessa erfarenheter genom mobilitet driver på klasskampen. Vi är också övertygade om att dessa motsättningar kommer att producera allt fler kamper i vilka vår uppgift är generalisering och 'syntetisering'. Att tro att stridbarhet måste vara resultatet av subversivt arbete i en fabriksavdelning under en tioårsperiod bortser fullständigt från realiteten i dagens stora fabriker. Dessutom innebär ett sådant synsätt att proletariatet inte har kunskap om kampformer utan måste utbildas i en lång process. Detta är inte sant – kunskapen finns men döljs av många dimridåer. Vi bidrar till att skingra dem."*¹¹

Detta är i mångt och mycket så som vi skulle kunna beskriva våra uppgifter idag. Ironiskt nog reproducerar samma "autonoma" grupper som alltid varit kritiska mot fackföreningarna de fackföreningsmässiga uppfattningarna om kampens evolutionära utveckling (t.ex. den långa utbildningen av arbetare på en fabriksavdelning) som bevis för att proletärer inte längre kan kämpa under "postfordistiska" produktionsvillkor. Dagens förändringar på arbetsmarknaden kallas ofta för "prekarisering", som om detta skulle förklara allting. Det mesta talet om "prekarisering" syftar endast till ett övergivande av "normala" anställningsförhållanden som de definieras arbetsrättsligt, istället för att utgå ifrån det levande arbetets roll och samverkan i produktionsprocessen. Därför missar detta perspektiv helt hur denna prekariseringsprocess utvidgat den sociala samverkan – en utveckling som politiskt framstår som atomisering av arbetarna. Emellertid utgår inte arbetarnas kamper och makt ifrån rättsliga regleringar utan från att kollektivt tillägna sig sin egen samverkan genom att kämpa mot kapitalet.

Kommunism som en verklig rörelse existerar i proletära kamper som idag baseras på en mycket högre grad av församhälleligad produktion på en global skala. Ironiskt nog förutsätter debatten om medborgarlön helt riktigt att kommunismen, med andra ord ett liv utan arbetstvång, är möjlig idag, men drar den värsta tänkbara slutsatsen från detta: istället för att riva ned de söndersmulade väggarna i det globala arbetshuset föreslår de att man ska laga dem!

¹¹ Arbeitersache München, *Was wir brauchen, müssen wir uns nehmen* ['Vi måste ta det vi behöver'], Trikont, München 1973, s 35